

О.И. Струг (Брест)

УЛАСНЫЯ АСАБОВЫЯ ІМЕНЫ Ў КАНТЭКСТЕ ТВОРАЎ ВАЛЯНЦІНЫ КОЎТУН

В статье рассматриваются употребленные в произведениях Валентины Ковтун собственные личные имена, которые являются неотъемлемым элементом идейно-тематического содержания художественного текста и важным средством номинации, характеристики и оценки персонажей и их взаимоотношений. Определяется своеобразие именованья персонажей в исторической прозе В. Ковтун. Рассмотрение антропонимов осуществляется в русле лингвопрагматического исследования художественной речи. Очерчивается диапазон смыслового и формального варьирования поэтонимов, многочисленные формы которых являются средством создания исторического, национального и регионального колорита в произведениях, инструментом передачи широкого спектра эмоций и оценок литературных героев. Особое внимание уделяется осмыслению роли контекста в раскрытии смысловых и эмоционально-экспрессивных возможностей поэтонимов.

Ключевые слова: *Литературная ономастика, оним, антропоним, языческий антропоним, христианский антропоним.*

Валянціна Коўтун – прызнаны мастак-псіхолаг, нястомная даследчыца сучаснага жыцця і айчынай гісторыі. Для пісьменніцы ад самага пачатку творчасці галоўным аб’ектам мастацкага даследавання стала псіхалогія чалавека, свет яго думак і пачуццяў. Надзвычай уважлівая пісьменніца да ўнутранага свету сваіх персанажаў. Яна добра раскрывае іх характары як у грамадскім жыцці, так і ў бытавых, сямейных абставінах. Перадаючы шматграннасць жыцця нашых

In Nōminum Spatio (В пространстве имен)

продкаў і сучаснікаў, пісьменніца звяртаецца да такога паказальнага ў плане нацыянальнай і культурнай адметнасці складніка мовы, як антрапанімічная лексіка, кампанентам якой з’яўляюцца асабовыя іменны. Аналіз антрапанімікону раманаў “Пакліканья” і “Крыж міласэрнасці” паказаў, што пісьменніца ўмела выкарыстоўвае прагматычны патэнцыял гэтага яркага паказчыка сацыяльнага статусу асобы і дзейснага прагматычнага рэгулятара адносінаў паміж людзьмі.

У духоўнай культуры многіх народаў са старажытных часоў галоўную ролю адыгрывала рэлігія як светапогляд і светаадчуванне, сукупнасць вераванняў і маральных уяўленняў. “Іменны людзей найцяснейшым чынам звязаны з рэлігіяй перш за ўсе таму, што кожнай рэлігіі адпавядае пэўны маральны кодэкс, які дае ацэнку навакольнаму свету. Усе, што атрымлівала станоўчую ацэнку, так ці інакш уключалася ў склад асабовых іменаў” [8, с. 176].

З канца X стагоддзя на ўсходнеславянскіх тэрыторыях пад уплывам царквы сталі распаўсюджвацца прадугледжаныя царкоўным календаром хрысціянскія іменны. “Асноўным пры звароце да хрысціянскага імені сталі подзвігі хрысціянскіх святых з адпаведным імем, іх маральная характарыстыка” [8, с. 177]. Але хрысціянскія іменны не маглі спачатку скласці канкурэнцыю родным для славян іменам. Утвораныя ад агульных назоўнікаў грэчаскай, лацінскай і іншых моў, хрысціянскія празванні ўспрымаліся як незразумелыя, цяжкія для вымаўлення, таму да XVII стагоддзя не спынялася выкарыстанне мірскіх іменаў.

Кіруючыся прынцыпам адпаведнасці структуры і сэнсавага нападнення найменняў персанажаў імянным формам апісанага часу, аўтары мастацкіх твораў гістарычнай тэматыкі арыентуюцца на асаблівасці іменаслову перыяду ўзаемадзеяння кананічных і некананічных іменаў.

Далекае XII стагоддзе – час жыцця і духоўнага подзвігу Апякункі зямлі беларускай Еўфрасінні Полацкай – стала прадметам мастацкага асэнсавання ў рамана-жыцці Валянціны Коўтун “Пакліканья”. У гэты перыяд фарміраваўся падмурак новага светаўспрымання, ствараліся перадумовы сцверджання духоўнасці і маральнасці чалавека. Аўтарка аналізуе “працэс засваення нашымі продкамі новых маральна-этыч-

II Международные ономастические чтения им. Е.С. Отина

ных хрысціянскіх арыенціраў, сцвярджэння на нашай зямлі Веры ў Чалавека светлага, “пакліканага” і “абранага” [6, с. 191]. Дух далекай мінуўшчыны Валянціна Коўтун здолела перадаць дзякуючы ўмеламу выкарыстанню інфармацыйнай нагрукі старажытнага іменаслову.

Падзеі і факты, адлюстраваныя ў рамане-жыцці, выглядаюць пераканальнымі, дзякуючы таму, што на старонках твора прыгадваюцца імяны рэальных гістарычных асоб: славянскіх князеў (кіеўскіх князеў Яраслава Мудрага, Мсціслава, полацкіх князеў Рагвалода, Святаслава, Усяслава Чарадзея, смаленскага князя Яраполка, менскага князя Расціслава і інш.), валадароў іншых дзяржаў свету (шведскага караля Олафа, візантыйскага імператара Мануіла, імператрыцы Марыі, прынцаў Алексіса, Андронікуса, цюркскіх ханаў Баняка і Шалудзяка), рэлігійных дзеячаў мінулага (візантыйскіх патрыярхаў Лукі Хрысаверга, Фоція, мітрапаліта полацкага Дыянісія, мітрапаліта кіеўскага Кліма Смаляціча, летапісца Нестара).

У XII стагоддзі ў Полацкім княстве ўмацоўвала свае пазіцыі хрысціянская рэлігія, складаным чынам узаемадзейнічаючы з язычніцкімі культурамі. Многія рэальныя гістарычныя асобы – князі і члены іх сем’яў – побач са старымі, язычніцкімі, мелі і хрысціянскія імяны, што адлюстравана ў рамане-жыцці. Бацька Еўфрасінні завецца Святаславам (язычніцкімі іменамі-пажаданнямі з кампанентам -слаў здаўна называліся полацкія князі) і Георгіем (грэцк. ‘земляроб’) [1, с.23]. Князеўны Прадслава, Звеніслава, Гардзіслава, стаўшы манашкамі, прымаюць хрысціянскія імяны Еўфрасіння (грэц. ‘радасць’) [1, с. 59], Еўпраксія (грэц. ‘дабрачыннасць’) [1, с. 59], Еўдакія (грэц. ‘славутая’) [1, с. 59]. Майстар-ювелір, стваральнік славутага крыжа, увайшоў у гісторыю пад двума іменамі – хрысціянскім Лазар (яўр. ‘Богу памочнік’) [1, с. 31] і язычніцкім Богша (скарачэнне ад язычніцкага імені Багуслаў або Багуміл).

У XII стагоддзі функцыянуе такі кампанент антрапанімічнай лексікі, як патранімічнае іменаванне, утворанае ад імені ці мянушкі бацькі або продкаў па бацькаўскай лініі. Формулы наймення ‘імя+патронім’ ужываюцца на старонках рамана-жыцця: “Полаччына адкрыта загаварыла пра *In Nōminum Spatio* (В прастранстве имен)

Васілюку Святаславіча” [5, с. 134]. “З дапамогай патроніма ў форме множнага ліку ўстанаўліваліся родавыя сувязі паміж бацькам, сынамі і братамі” [3, с. 15]: “А Еўфрасіння ўжо абыходзіла капліцу, якую Глебавічы збудаваці яшчэ ў даўнія леты” [5, с. 145].

Многія князі ўвайшлі ў гісторыю пад празваннямі-мянушкамі. Такія формы наймення выкарыстаны ў творы В. Коўтун: “Цемнабровая княгіня Сафія трымалася паважна, як і належала дачцэ вялікага кіеўскага князя Яраслава Мудрага” [5, с. 33]; “Брачыслаў урэшце спамогся ўзяць пад апеку новыя гарады, успадчаныя пасля сынам ягоным Усяславам, званым у народзе Чарадзеем” [5, с. 16]. Усяслаў памяркоўна ставіўся да язычнікаў, таму яго празванне ўжываецца ведуном Вікулам ў ласкальнай форме (князь Чарадзеюшка), перадаючы станоўчую ацэнку валадара.

На старонках твора сустракаем іменны персанажаў, народжаных уяўленнем аўтаркі. Гэтыя найменні адпавядаюць мадэлям называння, што бытавалі ў славянскіх княствах у тыя часы. Прадстаўнікі княскіх родаў насілі іменны-кампазіты, якія, згодна з традыцыяй імяслаўя, накрэслівалі слаўны жыццевы шлях магутных непераможных валадароў. Так, імя Дабраслаў, утворанае на базе словазлучэння ‘добрая слава’, прадвызначыла лес высакароднага княжыча, які ахвяруе ўласным жыццём дзеля любай дзяўчыны. Празванне Барыслаў адпавядае сутнасці хітрага барацьбіта за славу і ўладу, гатовага для памнажэння багацця на здраду і нават братазбойства.

У адпаведнасці з традыцыяй таго часу князі, героі рамана, надзелены, апроч іменаў, празваннямі-мянушкамі, напр: “Малады Рагвалод у запале гневу ўпершыню назваў Барыслава “Запалоцкім кукушонам”. Мянуска ў асяроддзі месцічаў адразу ж прыжылася: запалоцкае падвор’е было абкружана вялікімі, перапоўненымі зязюліным кукаваннем дубровамі” [5, с. 44]. Празванне гэтае замацавалася за князем і таму, што ен меў шматлікіх пазашлюбных дзяцей, ад якіх пазбаўляўся рознымі шляхамі.

Язычніцкія іменны-характарыстыкі маюць прадстаўнікі розных слаеў грамадства: магутныя, моцныя, як дубы, ваяво-

ды названы Вялішынам і Вышатам, манастырскі вартаўнік мае імя Агмень.

Імены-пажаданні праграмавалі лес нашых продкаў. Так, невыпадкова вяшчун Вікула дае прыемнаму сыну імя Валодша. Малады вяшчун – нашчадак валадара, пазашлюбны сын князя Барыслава. Валодша становіцца сапраўдным валадаром душаў язычнікаў. Не падпарадкоўваючыся царкве, ён адстойвае старую веру ў язычніцкіх багоў, ад улады якіх так цяжка вызваліцца палачанам. Паказальным у гэтым сэнсе з’яўляецца дыялог Валодшы з ігуменняй Еўфрасінняй: “Чаму ж тады ў сілу майго Айца не верыш, Які дзень і ноч стварыў?! Адзін Гасподзь у нас”. – “Пярун у нас адзін! Ды і цяпер многія з тваіх да вогнішча Перуновага прыходзяць. Удзень да цябе ў царкву, ночаю – да мяне ў лес” [5, с.132]. Вяшчун таксама авалодвае сэрцамі жанчын (у тым ліку і дачкі менскага князя Вольгі), якія мелі няшчасце пакахаць яго. Валодша адчувае сябе валадаром самой Прыроды: “Я песні спяваю, я з птушкамі, са зверам гаманю. Носіцеся, а дагнаць – не дагоніце. Я ж – як вецер у полі. Як дождж у лесе. Хачу – і променем стану. Я – як ноч, як дзень” [5, с. 132].

Некаторыя прадстаўнікі вышэйшых саслоўяў маюць хрысціянскія імены грэчаскага, лацінскага, старажытнаўрэйскага паходжання: ваявода Дзяменцій (лац. ‘тугадум’) [1, с. 24], баярын Міхал (яўр. ‘той, хто як Бог’) [1, с. 35]. Людзі духоўнага звання таксама носяць хрысціянскія імены: чарнарызыцы Яўлампія (грэц. ‘з добрым святлом’) [1, с. 73], Куліна (грэц. ‘арліная’) [1, с. 62], Еўпраксія (грэц. ‘дабрачыннасць’) [1, с. 59], Антонія (грэц. ‘набыцце ўзамен’) [1, с. 15], Еўдакія (грэц. ‘славутая’) [1, с. 59], дзек Піліп (грэц. ‘той, хто любіць коней’) [1, с. 38], пісец Даніла (яўр. ‘Божы суддзя’) [1, с. 25], святар у цямніцы айцец Яўлампій (грэц. ‘з добрым святлом’) [1, с. 73], інак лаўры Пячэрскай Лаўрэнцій (лац. ‘лаўровы’) [1, с. 31], лекары Раман (лац. ‘рымлянін’ або грэц. ‘моцны’) [1, с. 40], Агапій (грэц. ‘каханы’) [1, с. 12].

Адаптуючыся да славянскіх моў, хрысціянскія імены сталі ўтвараць размоўна-бытавыя і ацэначныя формы. Так, памяншальныя формы (дэмініватывы) сталі выкарыстоўвацца для наймення дзяцей, што знайшло адлюстраванне ў рамане: “У школу Данілы хадзіў светлавокі Міхалка, сын баярына з

In Nōtinum Spatio (В пространстве имен)

Бельчыцаў” [5, с. 21]; “Каля маці Сафії, якая ўжо ледзь стаяла на нагах, за спадніцу трымаўся Давыдзік” [5, с. 124]. Есць на старонках твора і даўня граматычная форма клічнага склону імені, якая з’яўляецца адным са сродкаў моўнай характарыстыкі персанажаў: “Ты не заставайся тут, Міхале, запалоцкія вяртаюцца” [5, с. 61].

Сталеючы, мяняючы свой статус і пераканні, персанажы мяняюць і формы іменаў. Так, вучань школы пісца Данілы, баярскі сын Міхалка, ператвараючыся ў мужа ваяра, становіцца Міхалам, а калі герой, перанесшы цяжкія жыццёвыя выпрабаванні, прыходзіць да веры, прымае сан, становіцца ігуменам, папличнікам Еўфрасінні, то ў адносінах да яго, людзі выкарыстоўваюць форму звароту айцец Міхал.

Пісьменніца адлюстроўвае даўнія ўяўленні пра стваральную сутнасць называння, што знаходзіць выражэнне ў звычайна набываць новае імя, ва ўпэўненасці ў пераўтварэнні чалавека, які прымае новае празванне. Так, князеўна Звеніслава (імя-пажаданне праграмавала звонкую (гучную) славу дачкі князя Барыса) прымуова прымае каталіцкую веру, ратуючыся ад хваробы ў замку Эльблонгу. Дзяўчына пачынае называць імя Тэрэса (грэцк. ‘паляваць, лавіць’) [1, с. 69]. Новае імя нібыта накладвае на князеўну новую жыццёвую місію: “паляваць” за біярмійскім скарбам, схаваным на Полаччыне, і перадаць скарб гэты ў Гольмгард: “Цяпер ты па-сапраўднаму Тэрэса, а не Звеніслава. Вялікая місія ўскладзена на цябе, Тэрэса. Будзь заўсёды лепшай, разумнейшай, хітřejшай, багацейшай за іншых! Не прыходзь да Госпада ў зрэб’і. Недзе на Полаччыне золата гольмгардскае. І каралі багатыя. Знойдзеш – пасланцам маім перадасі. Храм новы ў Гольмгардзе збудуем. Хіба не высакародна?!” [5, с. 31].

Ярка прадстаўлена ў кантэксце твора хрысціянская канцэпцыя імені, якая пачынае ўкараняцца на славянскіх землях. У адпаведнасці з хрысціянскай формулай “па імені і жыцце”, “мы носім іменны святых, якія пражылі свае жыцце і ажыццявілі на зямлі свае прызначэнне, мы ім прысвечаны, як храмы прысвячаюцца таму ці іншаму святому. Гэтыя святыя не толькі з’яўляюцца нашымі малітоўнікамі, заступнікамі і абаронцамі, але і ў пэўнай меры і вобразам таго, кім мы маглі б быць. Паўтарыць нічыё жыцце нельга, але навучыц-

II Международные ономастические чтения им. Е.С. Отина

ца ад жыцця таго ці іншага чалавека, святога жыць больш годна сябе і больш годна Бога – можна” [7, с. 177]. Так, князеўна Прадслава падчас пастрыжэння ў манахіні прымае імя святой Еўфрасінні Александрыйскай. У V стагоддзі святая Еўфрасіння (імя паходзіць ад грэчаскага слова ‘радасць’) [1, с. 52], дзяўчына з багатай сям’і, адмаўляецца ад шлюбу і прымае пострыг, прысвячаючы сябе Богу і служэнню людзям. Жыццевы шлях, накрэслены Еўфрасінняй Александрыйскай, праходзіць і полацкая святая. Дачка магутнага князя “адсекла ад сябе грахі зямныя мячом, але не з жалеза, а – з духу”, жыццёвым подзвігам сцвярджаючы евангельскія ідэалы “не забі”, “не праціўся злу” і адвечную ісціну: “толькі любоў можа процістаяць злу, бо ласкай Боскаю напоўнена зямля, любоўю Ягонаю. Як і кожны з нас” [5, с. 18].

Святы, чье імя носіць вернік, з’яўляецца анелам-ахоўнікам чалавека. Калі ж чалавек трапляе пад уладу д’ябла, анел адступае ад яго і чалавек страчвае імя. Так, прыгажуня Веранія (грэц. ‘якая прыносіць перамогу’) [1, с. 57], трапіўшы да Барыслава, спакусніка жанчын, які штурхае яе да грахоў, страчвае імя, адракаючыся ад мінулага жыцця: “Завуць як?” – “Забылася. Раней – Веранія. А цяпер забылася. І ты мяне забудзь” [5, с. 54]. Паказальным з’яўляецца наступны эпізод рамана. Калі Еўфрасіння, падарожнічаючы па Галілеі, сустракаецца з жанчынай, апантанай злым духам, чытае над хворай малітвы, душа жанчыны вызваляецца ад нячыстага духа і яна ўспамінае свае імя: “Але чым болей Еўфрасіння малілася, тым цяжэй становілася дыхаць. Еўфрасіння ўжо амаль задыхалася ад спекі, апантаная нечакана прахрыпела ў забыцці: “Ал... ма!” Гэта было дабра – тое, што хворая імкнулася вымавіць свае імя. Значыць, душа вызвалялася” [5, с. 214]

Як бачым, праз іменны персанажаў Валянціна Коўтун умела перадае дуалізм вераванняў той пары, калі хрысціянства ўзаемадзейнічала на нашых землях з язычніцтвам. Асаблівая ўвага звернута ў рамана-жыцці на хрысціянскую традыцыю бачыць у імені формулу асобы, накрэсленую праведным жыццём святога. З пункту гледжання паэтычнай анамастыкі, большасць іменаў персанажаў рамана з’яўляюцца схаванымі паэтонімамі, іншамойнавы асновы якіх утрымліваюць характарыстыку істотных рыс мастацкага вобраза.

In Nōminum Spatio (В пространстве имен)

Пецярбургскі і віленскі перыяды жыцця і творчасці славутай беларускай паэткі Алаізы Пашкевіч (Цеткі) – пачатак XX стагоддзя – узнаўляюцца ў рамане В. Коўтун. “Крыж міласэрнасці”. Письменніца паказала мноства чалавечых лесаў, стварыла яркія вобразы розных людзей: сялян, шляхты, святароў, письменнікаў, навукоўцаў, вайскоўцаў. Аналіз уласных асабовых іменаў, выдзеленых з адзначанага твора берасцейскай аўтаркі, паказаў, што письменніца рэалістычна падышла да падбору найменняў сваіх герояў.

Сродак адлюстравання гістарычнага каларыту ў рамане В. Коўтун – іменны дзеячаў айчыннай гісторыі Персанажамі твора з’яўляюцца письменнікі і публіцысты пачатку XX стагоддзя (Алаіза Пашкевіч, Эліза Ажэшка, Вацлаў Іваноўскі, Янук і Антось Луцкевічы, Карусь Каганец), дзеячы навукі, адукацыі, юрыспрудэнцыі (прафесары Лесгафт і Юхневіч, адвакат Коні). Рэальныя дзеячы айчыннай мінуўшчыны – гэта гістарычны “кантэкст” мастацкага палатна, жывое асяроддзе, найбольш выразны і праўдзівы фон дзеяння.

Як вядома, уласныя асабовыя іменны з’яўляюцца адным з найважнейшых сродкаў стварэння нацыянальнага, рэгіянальнага, гістарычнага каларыту. У разгледжаным рамане знаходзім многа надзвычай прыгожых беларускіх імен, многія з якіх цяпер архаізаваліся, выйшлі з актыўнага ўжытку, напр.: Мартын, Есіп, Рамуальд, Вацак, Магдалена, Сымон, Юз’ік, Вітольд і інш.

Героямі гістарычнай прозы з’яўляюцца не толькі беларусы, але і прадстаўнікі іншых нацыянальнасцяў. Сведчаннем іх нацыянальнай прыналежнасці з’яўляюцца іменны: французскае (Наталі), яўрэйскія (Масей, Шлема, Шмуїла, Юдаль, Рыўка, Есель), польскія (Вітак, Олек, Магдалена), італьянскае (Наталь), літоўскія (Сцяпонас, Енас).

Письменніца апісвае жыццё беларускіх сялян на Віленшчыне. Таму натуральна і арганічна ўплятаюцца ў моўную тканіну твораў формы іменаў, якія адлюстроўваюць рысы народна-дыялектнай мовы: замену гук [ф] гукамі [п], [т], [х]: Панас, Піліп, Тодар, Трахім, Пракоп, Халімон, Тымух, наяўнасць прыстаўнога [г] (Галена). Многа ў творы формаў клічнага склону антрапонімаў. Гэтыя формы шырока

выкарыстоўваюцца ў гаворках, напр.: “Дзякуй, Сымоне, дзякуй, што адведаў ты мяне хоць перад смерцю” [4, с. 16]. Падобныя формы паэтонімаў – адзін са сродкаў стварэння мясцовага каларыту.

Перадаючы тонкія адценні чалавечых узаемаадносінаў, пісьменніца ўмела выкарыстоўвае прагматычны патэнцыял уласных асабовых іменаў. А.В. Супяранская адзначае: “У залежнасці ад сацыяльнага асяроддзя адзін і той жа чалавек завецца мноствам спосабаў, і кожная форма яго называння сацыяльная. Памяншальныя, ласкальныя, зневажальныя і іншыя відазмяненні ўласнага імя трэба разумець як розныя прытасаванні яго да адценняў чалавечых адносінаў, як акліматызацыю імені ў розных асяроддзях” [9, с. 18]. Напрыклад, разнастайным граням асобы славутай паэткі Алаізы Пашкевіч – клапатлівая дачка і сястра, сяброўка, паплечніца, таварыш па барацьбе, паэтка, настаўніца, падазроная ў падрыўной дзейнасці – адпавядаюць афіцыйныя, поўныя, скарочаныя, эмацыйна-экспрэсіўныя формы імені: Алаіза, Ліза, Лізанька, паненка Алейзія, Алаізія, фрэкен Алаіза, мадэмуазэль Алаіза, Алаізія Сцяпанаўна Пашкевіч, Алаіза Пашкевічанка і інш.

Мадыфікацыі онімаў перадаюць тонкія нюансы чалавечых узаемаадносін. У гістарычнай прозе берасцейскай аўтаркі знаходзім багаты россып марфалагічных, лексічных і фанетычных варыянтаў імен, напр.: Жэня – Жэнечка, Караліна – Каралінка, Анеля – Анелька, Кацярына – Кэтрын, Віктар – Віктор, Дамінік – Дамчык, Вітольд – Вітак – Вітусь, Гаўрыла – Гаўра, Марыя – Маня – Марысь, Антоць – Антосік і інш. Гэтыя варыянты імен – спосаб адлюстравання статусу асобы ў соцыуме і выражэння шырокага спектра пачуццяў у адносінах да носьбіта імені.

Айцец Павел Фларэнскі пісаў: “Імены гнуткія і ёмістыя, здольныя змясціць самыя розныя прыватныя абставіны, у якіх жыве асоба” [10, с. 190]. Дыяпазон пачуццяў, што выражаюцца з дапамогай такіх формаў, вельмі шырокі. Гэта пяшчота, сяброўская фамільярнасць, насмешка, іронія, спачуванне. У маўленні персанажаў гістарычнай прозы берасцейскай аўтаркі шырока ўжываюцца формы суб’ектыўнай ацэнкі антрапонімаў. Утвараюцца гэтыя формы з дапамогай суфіксаў

In Nōtinum Spatio (В пространстве имен)

-к-, -аньк-, -усь-, -цусь-, -ачк-, -ук-, -юк-, -чук-, -ік- і інш. Успрыманне экспрэсіўнай афарбоўкі формы імені залежыць ад узросту, паводзінаў носьбіта імені, аўтарскіх адносінаў да героя. Напрыклад, розныя эмацыйна-экспрэсіўныя адценні выражаюць памяншальна-ласкавыя формы онімаў. У творы Валянціны Коўтун адлюстравана народная традыцыя называць дзяцей і падлеткаў формамі, якія выражаюць ласку і пяшчоту, напр.: “Алаіза так недаравальна даўно не наведвалася дадому, не бачыла бацькоў, сястрычак Зосю і Каралінку” [4, с. 151]. Розныя эмацыйна-ацэнныя адценні маюць памяншальна-даскавыя формы іменаў, ужытыя ў адносінах да дарослых людзей. Найболей насычаны пачуццямі любові і захаплення іменны каханых: “Марылечка, сонейка, памажы мне” [4, с. 234].

Удзячнасць і сімпатыю да гераіні рамана “Крыж міласэрнасці”, санітаркі, якая заўсёды была апорай для дактароў і падтрымкай для хворых, выражае форма яе імені Жэнечка: “Жэнечцы было пад пяцьдзясят, але выглядала яна маладзейшаю – была маленькая з бледным гладкім тварам, верткая і шустрая, як сінічка” [4, с. 148].

Адна з гераінь рамана, жонка знакамітага адваката Анатоля Федаравіча Коні, носіць імя Аннушка: “Аннушка – невысокая жанчына, як кажуць, без узросту з сівымі хвалістымі валасамі і шэрымі, шырока расплюшчанымі і надзвычай добрымі і разумнымі вачамі” [4, с. 118]. Такая форма імені перадае як пяшчоту, сімпатыю, так і памяркоўна-пабляжлівыя адносіны герояў твора да спагадлівай і ў той жа час па-дзіцячы наўнай жанчыны, якая сур’езна захапляецца вучэннем мадам Блавацкай і яе паплечніцы мадам Жаліхоўскай.

У гістарычнай прозе берасцейскай пісьменніцы шырока прадстаўлены онімы-вобразы, выкарыстанне якіх заснавана на метафарычным пераасэнсаванні ўласных асабовых іменаў. У аснове анамастычнай метафары (антанамазіі) – імкненне аўтара да супастаўлення з мэтай больш яркай і лаканічнай характарыстыкі героя. Найбольш трапна творца можа выразіць думку, параўнаўшы чалавека з вядомай гістарычнай асобай або літаратурным персанажам, якія сталі ўвасабленнем пэўных чалавечых якасцей. І.А. Ганчароў ў

II Международные ономастические чтения им. Е.С. Отина

сувязі з гэтым пісаў: “Каму якая справа была б, напрыклад, да звар’яцелых Ліра і Дон-Кіхота, калі б гэта былі партрэты дзівакоў, а не тыпы, г.зн. люстэркі, якія адлюстроўваюць у сабе бясконцы падабенствы – у старым, новым і будучым чалавечым грамадстве” [2, с. 108]. У аснове характарыстыкі героя рамана “Крыж міласэрнасці” Рамана Малецкага (ён забіў стрыечнага брата, каб завалодаць грашыма рэвалюцыянераў) імя біблейскага героя: “Ён – Каін, які на следстве ўжо прызнаў сябе вінаватым у забойстве Тамашэўскага менавіта з-за грошай” [4, с. 341]. Маладога жаніха графіні Гальштамт, які далучыўся да рэвалюцыйнай дзейнасці, акрэслівае характарыстыка-параўнанне з дзеячам Вялікай французскай рэвалюцыі: “Цяпер для моладзі галоўнае – сацыялістычныя ідэі ў разнастайных формах, што адмаўляюць і расхітваюць асновы ўласнасці па прынцыпах рымскага права. Ён – Рабесп’ер, які аддаў нізашто самы каштоўны дар Божы – свае жыцце” [4, с. 316]. Іменны-вобразы не проста раскрываюць грані характару героя, паказанага праз прызму параўнання з вядомай персонай, але і выражаюць эмацыйныя адносіны да прадмета характарыстыкі, ацэньваюць яго.

Як бачым, аналізуючы чалавечыя ўзаемаадносіны ў даўнейшым і сучасным грамадстве, Валянціна Коўтун уме-ла выкарыстоўвае прагматычны патэнцыял уласных асабовых іменаў. Яны з’яўляюцца важным сродкам намінацыі, характарыстыкі і ацэнкі літаратурных персанажаў і іх стасункаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Барыс С. Як у нас клічуць? : Беларускія іменны / С. Барыс. – Мінск : Медысон, 2010. – 124 с.
2. Гончаров И.А. Собрание сочинений : в 8 т. / И.А. Гончаров. – М. : Госполитиздат, 1950 – 1955. – Т. 8 : Статьи, заметки, рецензии, автобиографии, избранные письма. – 1955. – 576 с.
3. Гурская Ю.А. Имя собственное: этимология, национально-культурный потенциал, концептуализация : автореф. дис. ... докт. филолог. наук : 10. 02. 19 / Ю.А. Гурская ; Бел. гос. ун-т. – Минск, 2009. – 44 с.
4. Коўтун В. Крыж міласэрнасці / В. Коўтун. – Мінск : Маст. літ., 1996. – 493 с.

5. Коўтун В. Пакліканья / В. Коўтун. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 247 с.
6. Локун В. Пакліканья і абранья / В. Локун // Польша. – 2008. – №2. – С. 185–191.
7. Митрополит Сурожский Антоний. Школа молитвы / Митрополит Сурожский Антоний. – Клин : Христианская жизнь, 2006. – 493 с.
8. Суперанская А.В. Ваше имя? Рассказы об именах разных народов / А.В. Суперанская. – М. : Армада-пресс, 2001. – 256 с.
9. Суперанская А.В. Языковые и неязыковые ассоциации собственных имен / А.В. Суперанская // Антропонимика : сб. ст. / Под ред. В.А. Никонова и А.В. Суперанской. – М. : Наука, 1970. – С. 7–17.
10. Флоренский, П. Имена / П. Флоренский. – М. : Купина, 1994. – 216 с.